

front de les tendències hegemòniques de la llengua anglesa, però que s'agreugen encara més per a les llengües europees minoritàries o minoritzades. L'aportació de Sue Wright, orientada envers una direcció diferent, resulta nogensmenys útil per a repensar molt d'aquests

temes. Tot i que, evidentment, un plantejament més assumible d'aquestes qüestions només pot sorgir de la pluralitat de veus que, amb una força similar, contrarestin i enriqueixin aquesta aportació.

Eva PONS

CIEMEN. *El dret a la diversitat lingüística. Reflexions al voltant de l'article 22 de la Carta dels Drets Fonamentals de la Unió Europea*, Ed. Mediterrània, Barcelona, 2002 (151 pàg.)

Aquest llibre publicat pel CIEMEN fa una nova aportació a l'estudi dels drets lingüístics, com a temàtica àmplia i susceptible d'anàlisi des de múltiples perspectives. L'actual volum se suma als ja publicats anteriorment en el marc del Programa Mercator sobre dret i legislació lingüístics (vegeu-ne l'anterior ressenya a RLD núm. 35, pàg. 319 i seg.) que coordina l'esmentada entitat. El pretext que dona lloc a la reflexió teòrica és aquí l'aprovació de l'article 22 de la Carta dels drets fonamentals de la Unió Europea de 2001, que reconeix el 'dret a la diversitat lingüística'. La novetat d'aquesta formulació constitueix el punt de partida de les diverses col·laboracions que examinen el concepte de *diversitat lingüística*, tant des d'un pla teóricoconceptual, com a partir de models concrets de protecció i respecte de la pluralitat de llengües.

L'obra s'estructura en dues parts clarament diferenciades. La primera està dedicada a la definició dels conceptes que, des de les perspectives ecolingüística, juridicopolítica i institucional, poden servir per a precisar el concepte de diversitat lingüística. La pluralitat dels enfocaments presents en els tres articles que la formen ja ens proporciona una idea de la complexitat i les dificultats d'aprehensió d'aquesta noció de *diversitat lingüística*, la qual sembla admetre només aproximacions parcials o fragmentàries; a banda del risc —destacat també pels autors— d'instrumentalització del concepte amb finalitats contradictòries.

Sota el títol «El concepte de diversitat», la lingüista Carme Junyent exposa una nova formulació de les seves tesis sobre la complexitat com a característica inherent al medi lingüístic i tracta de definir estratègies

de sostenibilitat i col·laboració entre les diferents comunitats lingüístiques fonamentades en un enfocament ecolingüístic. L'advertiment que fa l'autora sobre els tres possibles sentits de la *diversitat lingüística*: com a mesura de l'índex de diversitat, com a resultat del procés de diversificació natural de les llengües o com a manifestació de les immenses possibilitats de configuració del codi lingüístic, ja palesen les dificultats que sorgeixen a l'hora de definir l'objecte d'estudi i protecció. Per a Junyent, només a partir de la comprensió de la natura, les causes i els efectes de la diversitat es poden trobar argument sòlids per defensar-la. Tanmateix, cap al final s'evidencien també les inseguretats conceptuals que comporta una aproximació basada en el trasllat de categories aplicables a la protecció de la biodiversitat, la qual cosa resta també claredat a les estratègies formulades des de l'«ecolingüística».

A continuació, dins les «Anotacions/Reflexions al voltant de l'article 22 de la Carta europea dels drets fonamentals», Aureli Argemí, director del Programa Mercator: dret i legislació lingüístics, fa un repàs crític i força exhaustiu de les aportacions de diverses institucions europees (Parlament Europeu, Comissió Europea, Consell d'Europa, Comitè de les Regions, etc.) en relació amb la definició i la preservació de la diversitat lingüística. A partir de l'examen de les resolucions, els

pronunciaments i les normatives emanades d'aquestes entitats, l'autor critica les contradiccions observables en l'ús del conceptes vinculats amb la pluralitat lingüística i destaca les orientacions institucionals no sempre coincidents. La premissa de la qual parteix l'autor és simple: el valor de la diversitat lingüística es vincula a la igualtat del valor de les llengües, que s'hauria de correlacionar amb la igualtat de drets lingüístics per als seus parlants; per bé que constata que la realitat d'Europa és encara lluny de l'assoliment d'aquest ideal. La qüestió de fons que planteja aquesta aportació és, doncs, la de com avançar envers un tractament més igualitari, posant l'accent en els principis favorables i les oportunitats obertes en el pla europeu, i no tant en les forces presents que afavoreixen la uniformització i amenacen la diversitat cultural.

Clou aquesta primera part l'article sobre «La protecció de les minories per la Unió Europea», del professor de dret internacional públic Santiago Castellà qui, amb un notable esforç de síntesi, exposa l'evolució de la doctrina europea sobre el tema. De fet, l'aspecte de les «minories lingüístiques» no hi apareix tractat de manera directa ni menys monogràfica, sinó com una manifestació de les tendències que han conduït les institucions europees a ocupar-se de qüestions vinculades amb l'etnicitat. S'estudien, així, les

polítiques de suport a les minories en el context de la Comunitat Europea, la política exterior i de seguretat comuna de la Unió i el Pacte d'estabilitat a Europa. Aquesta anàlisi prèvia facilita, en darrer terme, entrar a valorar el significat del mandat de respecte a la diversitat cultural i lingüística del nou article 22, que l'autor considera una aportació positiva limitada per les condicions d'elaboració, la no-vinculatorietat directa i l'orientació general de la Carta de drets fonamentals de la Unió Europea.

Com ja s'ha avançat, la segona part del llibre inclou l'estudi de casos de tutela de la diversitat lingüística, il·lustratius d'aquest principi general. La tria de les experiències comparades —que inclou Itàlia, Eslovènia, Suècia i Finlàndia— resulta d'indubtable interès i parcialment complementària de les examinades dins del llibre *Les nouvelles législations linguistiques dans l'Union Européenne*, publicat pel CIEMEN l'any 2001.

Stephan Grigolli, especialista en dret europeu i internacional, descriu la situació a Itàlia després de l'aprovació de la Llei marc de protecció de les minories lingüístiques històriques de l'any 1999. L'estudi examina l'evolució històrica del tractament d'aquest tipus de minories, una enumeració detallada de totes les llengües parlades a Itàlia que poden beneficiar-se de l'esmentada protecció legal i un estudi més

aprofundit del règim d'autonomia lingüística del Tirol del Sud, que es concreta posteriorment pel que fa a les normatives que regulen l'ús lingüístic als tribunals de justícia.

L'exposició del model eslovè és a càrrec de Miran Komac, de l'Institut d'Estudis Ètnics de Ljubljana, qui fa un repàs acurat dels conceptes i les normatives que articulen la protecció de la pluralitat lingüística en aquell país. Entre els primers destaquen la distinció entre «minories ètniques històriques» i les «minories nacionals recents», la noció de «territori ètnicament mixt» o el sistema de drets col·lectius. A continuació l'autor realitza una anàlisi sectorial de les regulacions lingüístiques de l'ensenyament, les autoritats jurídiques i administratives, els mitjans de comunicació, les activitats culturals, l'àmbit socioeconòmic i els intercanvis transfronterers.

Finalment, Jarmo Lainio, de la Universitat d'Estocolm, descriu la situació lingüística de Suècia i Finlàndia, i proposa interessants paral·lismes i oposicions entre ambdós països escandinaus. Aquest tractament simultani de dues realitats lingüístiques interconnectades i la voluntat de connectar els casos concrets estudiats amb el debat general sobre el concepte de diversitat contribueixen a reforçar la qualitat d'aquest treball. Pel que fa als continguts concrets, s'hi analitzen els antecedents de la situació lingüística en ambdós països nòrdics, la si-

tuació sociolingüística i legal present en cadascun d'ells, els moviments migratoris que han patit, el tractament i desenvolupament històric dels contactes lingüístics i els resultats diferenciats de la diversitat lingüística als quals això ha donat lloc.

En definitiva, els lectors d'aquest llibre no hi trobaran respostes clares o unívokes al tema que planteja: què significa protegir la diversi-

tat lingüística i quina és l'estratègia més adequada en l'actual context europeu. Ara bé, les diverses aportacions recollides tenen un alt interès informatiu i donen pistes conceptuals que cadascú pot utilitzar per formar-se una opinió sobre els continguts que hauria d'incloure el *dret a la diversitat lingüística*.

EVA PONS

Bernat JOAN I MARÍ, *Normalitat lingüística i llibertat nacional*, col·lecció «Contextos», 8, Edicions 3 i 4, València-Barcelona, 2002.

Enric LARREULA VIDAL, *Dolor de llengua*, Edicions 3 i 4, València, 2002.

Gairebé simultàniament a l'aparició de *Normalitat lingüística i llibertat nacional* (2002) de Bernat Joan ha aparegut el volum *Dolor de llengua* d'Enric Larreula, el qual va ser ressenyat elogiosament per Joan Solà al diari *Avui*. Val a dir que ambdós llibres, tot i coincidir en la defensa de la lleialtat lingüística i en la importància de la consciència lingüística, representen dues maneres oposades d'enfocar el tema del present i el futur de la llengua catalana. Mentre Enric Larreula fa un plantejament estressat i descoratjador i centrat exclusivament en l'epifenomen psicològic del que anomena *dolor de llengua*, Bernat Joan amplia el seu treball sobre *Les normalitzacions reeixides* (1996) d'Europa amb un plantejament encoratjador i

amb un enfocament sociològic pluricèntric: l'estudi de la història de les comunitats lingüístiques europees que han normalitzat la seva llengua durant els darrers cent anys, dels agents sociopolítics que han facilitat els processos de normalització, el suport de la sociolingüística i de la psicologia social i la relació entre els casos estudiats i els processos d'alliberament nacional. Mentre Larreula sembla desconèixer la història sociolingüística d'Europa, B. Joan defensa la tesi segons la qual per aconseguir que un procés de normalització lingüística sigui victoriós resulta necessària la independència de la comunitat lingüística que parla la llengua que es vol normalitzar.

Mentre que per a Larreula la pla-